

1848 -- AHOGY MA LÁTJUK

A történelem eseményeinek értékelése koronként változik, a múlt az utókor előtt mindig változó alakban jelentkezik. Ezt nem a történeti értékelés gyakran szubjektív volta okozza csupán — ezt hivatott kiküszöbölni a sűrűn emlegetett történelmi távlat —, hanem az is, hogy a történettudomány is állandóan új módszerekkel, új terminológiákat termel ki, s ha ezekkel közeledünk a múlt vizsgálatához, a történelmi fejlődés ismerete mindig újabb és újabb színezést mutat.

A reformkor és az azt lezáró 48-as forradalom történeti képét a kornak egyik jelentős szereplője, Horváth Mihály rájzol, a meg a kortársnál és a résztvevőnél szokatlan tárgyilagossággal, ami Horváth kitűnő történetírói képességeinek kétségkívül egyik legfényesebb bizonyítéka. 1848 azonban nem csupán egy fontos mozzanat volt a következő nemzedékek történeteszemléletében, hanem — minden politikai párt számára is — kiinduló pont, alapvetés nemcsak politikai programjához, hanem politikai cselekvéséhez is. Ez magyarázza meg, hogy az elmúlt száz esztendőben nagyon sok szó esett 1848-ról, de annak megíélése, jelentőségének kiemelése is sűrűn változott a pártpolitikai aspectusuk szerint.

1848-at a résztvevők, a kortársak forradalomnak nevezték, méltán nevezte így Kemény Zsigmond is két, közvetlenül az események után íródott, erősen kritikai élű munkájának már a címében is. Helyesen és világosan látták és nevezték így ezt a nagy átalakulást a résztvevők, hiszen ők tudták, hogy ők forradalmat akartak csinálni és csináltak is, mert alapjaitban alakították át az addig rendi Magyarország politikai, társadalmi és gazdasági szervezetét.

A kiegyezés utáni Magyarország azonban valahogy kényelmetlenül érezte a maga alkotta politikai terminológiájában ezt a forradalom-szót és megjelölést, ezért nem a 48-as forradalomról, hanem a 48-as szabadságharcról beszélt a legszívesebben. 1848 forradalmi jellegét lassanként elhomályosították nemcsak az iskolai történelemoktatásban, hanem a közvéleményben is, ami már csak azért sem fedhette a valóságot, mert a szabadságharc csupán okozata, következménye volt annak, hogy a Kossuth mellé felsorakozott politikai magyar nemzet, amelynek magvát akkor a negyvenes évek nemzeti liberális pártja alkotta, fegyverrel is a végsőkig védelmezte a márciusi forradalom vívmányait.

Igy lett 1848-ból rövid időn belül hősi eposz, a fiúk és unokák szívesen hallgatták a mind jobban ködbe vesző harc epizódjait, mialatt 1848 lényegéről, a forradalmi átalakulásról, mindig kevesebb szó esett. Elősegítette ezt az is, hogy a századfordulóra a könyvek és hírlapi cikkek légiója jelent meg, amelyekben a harc veterán hősei mondják el emlékeiket a memoire-író megbocsájtható szubjektívizmusával. Ezek a visszaemlékezések

beszélnek leginkább Görgei „árulásáról“, ami miatt elveszett a magyar szabadság. Nem igen vesznek tudomást azonban a szembenálló erők óriási aránytalanságáról, ami miatt pedig csak idő kérdése lehetett a magyar szabadságmozgalom erőszakos elfojtása, különösen akkor, amikor 1849 nyarán Magyarországon kívül Európában már mindenütt úrrá lett a reakcionárius konszolidáció. Ezek a visszaemlékezések emelték ki egyoldalúan 48-ból csupán a magyar hősiesség és a katonai erények szép példáit, elmellőzve a forradalomnak a magyar fejlődésre nézve sorsdöntőbb politikai, társadalmi és gazdasági eredményeit és következményeit. Az a kritikai hang, amelyre Arany János keserű emlékei nyomán ütött meg *A nagyidai cigányokban*, mindig kevesebb visszhangra talált. 1848-ból lassan nem maradt más, mint a magyar katonai erények dicsőítése, példaadásul és mintaképül az utókor számára. Kétségkívül ez is jelenkezik a forradalmi másfélév változatos történetében, és ezek a mozzanatok méltóak is a megörökítésre, de erős egyoldalúság lenne a 48-as forradalom értékelését akár a hadtörténelem, akár a magyar politikai szónoklat történetébe utalni csupán.

Pedig kísérletek történek, hogy a 48-as forradalom ne csak egy megvilágításban álljon az utókor előtt. Szeremlei Sámuel, Hódmezővásárhely egykori érdemes történetírója már kép emberöltő előtt gazdag anyagot gyűjtött össze 48 társadalmi és gazdasági történetéhez. Szabó Ervin 1921-ben Bécsben megjelent posthumus munkája, a 48-as forradalom marxista kritikája sem jutott el a magyar közvélemény szélesebb rétegeihez, ami sokkal nagyobb hiba volt, mintha olvasták és bírálták volna vita-kozva a marxista szemlélet egyik-másik erősen elméleti megállapításával.

Ma száz esztendő távlatából, két elvesztett világháború politikai, társadalmi és gazdasági átalakulásai után a 48-as forradalom is sok új aspectust mutat.

1848-at *a magyar nép forradalmának* mondják. Ez igaz is, nem ugyan abban az értelemben, mintha 48-ban a magyar nép egyetlen hívó szóra, egyszerre és egyérteleműen fegyvert ragadott volna és fegyverrel üzte volna el a régi rendet. De a magyar nép forradalma volt, mert az első politikai átalakulás volt a magyar nemzet sok évszázados történetében, amelyet egy alóról jövő mozgalom a magyar nép összességének érdekében, a rendi alkotmány sáncain kívül álló tömegekre támaszkodva, nem a politika alkotmányos eszközeivel, hanem — kétségtelenül az európai forradalmi mozgalmakra támaszkodva — a saját erejéből valósított meg és ezzel kapitulációira kényszerítette a régi rendszert.

Kossuth nagy történelmi jelentősége abban van, hogy először ő támaszkodik a magyar népre. Széchenyi István, a nemzeti reform mozgalom elindítója, mindvégig egy felülről jött akcióval akarja az ő szemében is elengedhetetlennek mutakozó reformokat megvalósítani. Széchenyi szüntelenül egy dolgozó, áldozatkész magyar főnemességért áhítozik, hogy ez, felülről végezze el a magyar reform művét, felülről nyújtson boldogságot a hozzá hasonló, nemcsak nevében, de érzéseiben is magyar arisztokrácia a magyar népnek. Széchenyi hiit társadalmi osztályának nemcsak a felsőbbrendűségében, hanem — és ez nála a tiszteletreméltó — vallotta és gyakorolta is ennek az osztálynak kötelességeit az egész magyar néppel szemben. Széchenyi tragédiájának az egyik oka, hogy felismerte a bajokat,

világosan látta a társadalmi, gazdasági és szellemi elmaradottságuk forrását a már teljesen korszerű len rendi alkotmányban, kívánta is a legnagyobb eréllyel ennek az orvoslását, de társadalmi és szellemi adottságai miatt, amelyek logikusan vezették őt odáig, hogy a magyar reform mintaképét az angol életben találja meg, nem egy, a népre támaszkodó politikával, hanem egy arisztokratikus politikával akarta ezt a reformot megvalósítani. Ez alapvető tévedés volt, mely már eleve sikertelenségre ítélte Szechenyi koncepcióját. Az angol és a magyar politikai fejlődés sok rokon vonást mutatott ugyan a múltban, de a két ország társadalmi, gazdasági és szellemi strukturája merőben különböző tényezőket mutat, nem hagyva figyelmen kívül azt sem, hogy Anglia egészen más gazdasági erőkkel rendelkezett, mint a világtengerek és a világ gazdaság akkori vezető hatalma, mint a kontinentális, egyoldalúan agrár Magyarország. A követendő példakép tehát, különösen gazdasági és társadalmi téren nem volt követhető.

Ahhoz pedig, hogy Szechenyi a maga osztályából egy az ő elveivel hű vezetőreget neveljen ki, hosszú időre lett volna szükség, ha fel is létezhető egyáltalán, hogy ez sikerült volna. Az európai gazdasági és társadalmi fejlődés gyorsuló iránya viszont nem engedett a magyar reform számára sem hosszú évtizedeket. 1830 táján már a technika fejlődése, az iparosodás nyomán a harmadik rend, a polgárság, a francia forradalom győztese mögött, mind erősebben jelentkeznek a gyorsan szaporodó negyedik rend, az ipar munkásainak szüntelenül sokasodó, de jogaiban még nem biztosított légiója. Szechenyi koncepciója, felülről, önként és áldozatok vállalásával hajtani végre az elengedhetetlen magyar reformot, tehát már kezdettől fogva megvalósíthatatlan feladatot tűzött ki. Figyelemre méltó, hogy Szechenyi osztályának azok a tagjai is, akik éppen az ő fellépése nyomán a reform gondolatát magukévá tették, igen rövid idő múlva Szechenyit elhagyva, Kossuth táborához csatlakoznak, mint Wesselényi Miklós és Batthyány Lajos, mások, a fiatalabb nemzedék pedig, mint Andrássy Gyula és Podmaniczky Frigyes, politikai pályájukat mindjárt Kossuth mellett kezdik.

Kossuth régi, protestáns nemesi család szegény sarja, aki a Felső-Tiszavidék évszázados rebellis hagyományait hozta magával az 1832—36-iki országgyűlésbe. Sem társadalmi, sem vagyoni helyzete nem hozza őt Szechenyi és az arisztokrácia közelébe. Nem az országos, hanem a megyei életből nőtt ki, tehát a vármegyét domináló középnemességhez áll közel és min megyei szereplő ember, ismeri a módját annak, hogyan lehet bevinni a bocskoros, szegény nemességet a politikai életbe. A főnemességgel, a feudális nagy vagyonok uraival Kossuth, politikai pályája kezdetén, legfeljebb mint ügyvéd kerül kapcsolatba. Kossuth eleinte nem ismeri az angol társadalmat, csak a fogságban tanul meg angolul. Ellenben már kezdettől fogva jól ismeri a francia forradalom történetét, amelynek emlékei, hagyományai akkor a tizes-húszas években, a bécsi kongresszust követő évtized abszolutisztikus kormányzása idején, nagyon is élénken éltek sok közép-nemes házában és a városi polgárság köreiből. Kossuth ezekből a hagyományokból indult el és ezekből merített is. Ez a francia forradalmi hagyományokkal való kapcsolat azonban nem jelentette azt, hogy Kossuth éppen a forradalom véres epizódjainak emlékeit ápolta volna a legmelegebben, mintha azokat akarta volna magyar föl-

dön megismételtetni. Nem, mert Kossuth a francia forradalom polgári hagyományaihoz nőtt és a véres kibonakozástól mindvégig húzódozott.

Kossuth Lajos adott a magyar reformkornak első sorban *politikai színezetet* és határozottan *nemzeti jelleget*. A megoldásra váró kérdéseket, a rendi társadalmi és a feudális állami berendezkedés felszámolását Kossuth, itt régi magyar hagyományok nyomán haladva, politikai síkon tartotta végrehajtandónak. Népszerűségének nyilván ez is az egyik, nem lényegtelen oka volt, a politikai átalakulás inkább vonzotta a magyar társadalmat, mint a Széchenyi által javasolt önnevelése a magyarságnak és a gazdasági realitások előtérbe helyezése. Kossuth nemzeti liberalizmusa, a felvilágosodás hagyományaképen megmaradt radikalizmussal színezve, leiszett azoknak a magyar táblabíráknak és ügyvédeknek, olvasni is szerető magyar nemes uraknak, akiknek apái és nagyapái Kollár Ádám munkáit is forgatták a Hármaskönyv mellett és az 1790/91-iki országgyűlés forradalmi hangulatú röpirodalmát is ismerték és akiknek vágyait a Martinovics-per némitotta el hosszú-hosszú időre. Kossuth még maga előtt látta ennek a francia forradalommal együttérző intellektuális magyar nemzeti csoportnak egyik legjellegzetesebb és legnemesebb képviselőjét, Kazinczy Ferencet, aki késő öregségében ugyanannak a vármegyeházának volt a lakója, ahol Kossuth ugyanakkor a politikai pályán az első lépéseket tette.

Kossuth mozgalma ennek a XVIII. század végi forradalmi magyar szellemnek volt az örököse. Ezt érezték azok is, akik mellé álltak és az 1795-ben, a budai Vérmezőn vérbefojtott mozgalom eszméinek megvalósítását várták Kossuth Lajostól. Az az első sorban politikai célokat maga elé tűző mozgalom, amely a felvilágosodás és a francia forradalom magyar hagyományaiban gyökeredzett és amelyet Kossuth Lajos személye testesített meg, sokkal inkább vonzott, mint Széchenyi realizmusa. Itt van tulajdonképpen Kossuth és Széchenyi ellentétének az alapja, ez az oka annak, hogy ezt az ellentétet kiegyenlíteni nem lehetett és a nemzet többsége Széchenyi Cassandra-jóslatai dacára is Kossuthot követte.

Egyrészt a forradalmi hagyományok, másrészt pedig az, hogy Kossuth politikája a vármegyéből indult el és a vármegyére fűszereződött, maga után vonta, hogy az széles népi mozgalommá duzzadt. Kossuth politikája mögé nemcsak a közép és a vagyontalan kisnemesség, de a nép is, az addig a politika sáncain kívül élő nép is felsorakozott. Sőt ezt a nép-fogalmat, amely nemes, városi polgárt és minden rendű parasztságot egybefoglal, éppen Kossuth nemzeti liberalizmusa fűdatosította először a magyar politikában éppen úgy, mint ahogy az irodalomban középponti problémává a népet először Petőfi tette. Kossuth és Petőfi a pillérei annak a nemzeti liberalizmusnak, mely rövid néhány év alatt a 48-as forradalomhoz vezetett.

A nemzeti liberális politikának, amelynek veretét, frazeológiáját Kossuth adta meg a viták leszűrése nyomán, már kezdettől fogva, a negyvenes évek elejétől, egy megoldhatatlan kérdése volt. A francia forradalomban a felvilágosodás nyomán kikristályosodott nemzetfogalom az egynyelvű Franciaországban született meg. Ennek a *nacionalizmusnak* a továbbterjedése olyan országokra, ahol több nemzet élt együtt egy anacionális társadalmi és műveltségi keretben, itt az egységes államtudat

fellazulásához, önálló, egymással szembehelyezkedő nemzetfogalmak és nemzeti törekvések kialakulásához vezetett szükségképpen. Ez történt Magyarországon is. A magyarság nemzeti liberalizmusával párhuzamosan, ugyanazon eszmék és társadalmi törekvések hatása alatt, egyidejűleg lobban fel a magyarországi nem magyar népek nacionalizmusa is. Az egységes latin műveltség könnyen foglalta egybe a magyar és nem magyar birtokos osztályt, de ennek fellazulásával nem lesz a magyar az egyedüli vezető nemzet a magyar birodalom területén, műveltsége nem foglalja el a latin helyét a nem magyar nemzetiségek között. A latin műveltségű rendi Magyarország centripetális vonzását a különböző nemzeti erők centrifugális szétszóródása váltja fel. A figyelmet erre a magyarságra nézve kedvezőtlen fejlődési mozzanatra szinte egy időben hívja fel a reformpártiak oldalán Wesselényi Miklós és Széchenyi István. A nemzetiségi szétagulódás országbontó veszedelmének lehetősége gyakran felmerül, fenyegetően is, a negyvenes évek nemzeti liberális magyar közvéleményében. Feleletet, kielégítő megoldási tervét erre sem a párt doctrinái, sem a megyei életben felnőtt gyakorlati politikusok adni nem tudták. A súlyukat számban mindjobban vesztő konzervatívok legerősebb fegyvere a liberális reformok ellen mindvégig az maradt, hogy a magyar nacionalizmus következetes és végcsökig menő megvalósítása a nem magyar népeknek ugyanolyan erejű nacionalizmusát váltja ki, ami feltétlenül összeütközéshez vezet, s ebben az összeütközésben a vesztes — az akkori honzerő felfogás szerint — csak a magyar nép lehet hagyományos állami szerkezetének elvesztése árán. Nem a társadalmi átalakulás, a köztelherviselés, a polgári jogegyenlőség eszméi választották el a legmélyebben a konzervatívokat a liberálisoktól, hanem a nemzetiségi kérdésben vallott, alapvetően különböző felfogásuk. A konzervatívok a latinos műveltségű, egységes rendi szemléleten épült Magyarország magyar nemzeti államra alakulásától a dunai monarchia egységének felbomlását várták, aminek, szerinük, ilyen fejlődés esetén törvényszerűen be kellett következni.

Kossuth a 48-as forradalmat megelőzően erre a legsúlyosabb kérdésre nem talált megnyugtató megoldást. Ellenkezően, a magyar nyelvnek egyedüli államnyelvvé tétele az 1843/44-iki országgyűlésen, az iskolák kötelező magyar oktatási nyelvének bevezetésével együtt a szakadékot tovább mélyítették és a magyar és nem magyar népek politikai érzelmi elszakadásának folyamatát csak meggyorsították.

Igy érkezett el a forradalom. Kossuth nemzetiségi politikája arra a gondolatra épült, hogy a nem magyar népeket az egyenlőség elvének tiszteletben tartásával ugyanazon jogokban, első sorban a jobbágyfelszabadítás áldásaiban részesítve, ezek hálából hűek lesznek a magyar államhoz és a maguk szabadságát és jogait védelmezve, hűek lesznek a forradalom által megteremtett politikai, társadalmi és gazdasági berendezkedéshez is. Kossuthnak és a forradalom által az ország kormányzására elhívott liberális pártnak azonban igen rövid időn belül tapasztalnia kellett, hogy a nem magyar nemzetiségek vezetői a legjobb esetben közönyösek az új magyar alkotmányos és társadalmi rend védelmében, de igen sokan tettek azért is, hogy segítsék a bécsi reakciót a forradalom által megteremtett új rend legyőzésében. Saját nemzeti törekvéseik mé-

lyebb érzéseket, elszántabb cselekvési készséget vártottak ki náluk, mint a magyar reformok iránt erzett hála, amelyben Kossuth reménykedett és az érettük való helyállás. A nemzetiségi kérdés volt tehát az archimedési pont, amelynek segítségével a reakció belülről is legyőzve a magyar forradalmat. Haynau és Paskievics katonai győzeimei mellett, amelyet a magyar forradalom seregei felett arattak, győzött a reakció a belső fronton is, amikor a nemzetiségi ellentétek végső kiélezésével szétbontotta Magyarország népeinek az egységes állam tudatához való ragaszkodását is.

Kossuth kísérlete, amikor a bukás szélén már törvénybe iktattatta a nem magyar nemzetiségek teljes egyenjogúságát, későn jött és nem is hathatott meggyőzően akkor, amikor már a forradalom erői bomladoztak és az országnak már csak kisebb része volt Kossuth kormányának ellenőrzése alatt. De nem hatott meggyőzően a számüzetésbe ment Kossuthnak főbbiben felbukkanó dunai konföderációs terve sem. Ezek a tervek nem győzték meg a nem magyar nemzetiségeket, mert nem láttak kielégítő biztosítékot arra, hogy Kossuth, ha ismét uralomra jutna Magyarországon, meg tudná valósítani a dunai konföderációnak egyébként kissé csakugyan doktrinár terveit. Ez a bizalmatlanság szólt Garibaldiból is akkor, amidőn 1860 után felmerült közte és Kossuth között egy magyarországi fegyveres akció terve. Garibaldi ehhez első feltételül azt kötötte ki, hogy a fegyveres akciója nyomán felszabaduló Magyarországon a nem magyar nemzetiségek a magyarral mindenben egyező jogokat, tényleges szabadságot és feltétlen egyenlőséget élvezzenek. Az abszolutizmus súlya alatt szenvedett magyar nép viszont kiábrándultan vette tudomásul ezeket a konföderációs terveket, amelyek megvalósulása körülbelül azt a közigazgatási, művelődési és gazdasági helyzetet szentesítette volna, amelyet a győztes osztrák abszolutizmus győzelme tetőfokán kényszerített a magyar nemzetre. A magyar és nem magyar nemzetiségek közötti bizalmatlanság, érzelmi szembenállás veszedelmeket rejtő légkörét a magyar nemzeti liberalizmus sem 1848 előtt, sem a forradalom alatt, de kiegyezést követő félszázadban sem tudta eloszlatni. Mint egy végzet nehezedett ez egy évszázadon át a magyar nemzetre és a dunai medence minden népére, amelynek eloszlására most a második világháború befejezése után indult meg egy új kezdeményezés.

A 48-as forradalom vívmányai meghiúsulásának csak egyik oka volt a nemzetiségi kérdés. A másik a *belső társadalmi és gazdasági erők egységének a hiánya volt*. A 48-as törvények egy parlamentáris demokratikus állam alapjait rakták le, a megvalósítás azonban a társadalmi és gazdasági erők teljes kifejtésétől, szoros együttműködésétől függött. A jobbágyfelszabadítás lényeg feloldotta ugyan a feudális társadalmi és gazdasági rend kereteit, de nyitva hagyta az átszervezés kérdéseit, első sorban a kártalanítások ügyét, ami a régi és új tulajdonosok körében egyaránt nyugtalanságot és bizonytalansági érzést keltett. Szabó Ervin munkájában számtalan példát hoz fel arra, hogy a megoldatlanul maradt társadalmi és gazdasági kérdések mennyire hátrányosan befolyásolták a magyar nép ellenálló erejét és készségét a bécsi reakcióval szemben. Ezek a félig vagy éppen meg nem oldott kérdések ugyan olyan kerékköői, majd megrontói voltak a forradalom eredményei honszolidációjának, mint

ahogy Magyarország tisztázatlanul marad nemzetközi helyzete kiinduló pontul szolgált a reakciónak a 48-as Magyarország elleni támadás megindításához.

A megoldatlan társadalmi és gazdasági kérdések felbontották azt az összhangot, amely 1848 előtt a liberális pártban uralkodott a politikai, társadalmi és gazdasági átalakulás céljait és módszereit illetően. Ez a szakadás Világos után, az abszolutizmus idején, majd később sem enyhült. Ellenben egyik, igen lényeges okozója lett annak, hogy 1867 után Magyarországon egy álparlamentarizmus fejlődött ki, mert a maradi választójogi rendszer mellett a nép csak igen kis mértékben vett részt saját sorsának irányításában. A magyar parlamentáris demokráciának ezt a hiányát éppen úgy azzal magyarázták, hogy csak így lehet a magyar faj szupremáciáját biztosítani a számban alig valamivel kisebb nem magyar nemzetiségek felett, mint ahogy a közigazgatásnak patriarchalizmusba burkolt nyers erőszakát is magyar nemzeti illuzionizmussal próbálták kendőzni. A nemzetiségi kérdés és a társadalmi és gazdasági átalakulás megoldásának megghiúsulása miatt maradt a 48-as eszme, amelyeket politikai pártok testesítettek meg hosszú évtizedeken át a magyar parlamentben, csupán ideológia, amelyet szívesen használtak jelszónak, de valósággá nem válhatott, testet nem ölthetett akkor sem, amikor a 48-as pártok többségben voltak a magyar országgyűlésen.

A 48-as forradalom tehát célját csak részben valósította meg. Nem a vezérek, első sorban Kossuth Lajos, gyarlóságai vagy tévedései miatt, amelyekről már a kortársak és a politikai fegyverbarátok is nyíltan szólnak, hanem a magyarság belső és európai helyzetének sajátosságai miatt, amelyekre nem mindenben lehetett mereven alkalmazni a nemzeti liberalizmusnak és a polgári demokráciának a francia forradalom által a nemzetiségében egységes államokra szabott méreteit. Mégis 1848 nagyszerű alkotott, maradandó értékeket adott a magyar népnek. A 48-as törvények a szabadság és az egyenlőség, az emberi szolidaritás elveit és követelményeit tudatosították az egész magyar népben és a magyar népet minden tagjában egyenlővé tették, urává saját hazájának. A megvalósítás során merülhettek fel hibák, sőt bűnök, merültek fel áthághatatlan akadályok is, de maga a 48-as forradalom mégis csak osztályosává tette a magyar népet a XIX. századi Európa szabadságeszméjének, tudatossá tette a magyarságban a fejlődés és haladás szükségességét. Ez magyarázza meg, hogy a 48-as forradalom igen erős hatást gyakorolt szellemi életünkre akkor is, amikor politikai és társadalmi halásai csak vontatottan érvényesülhettek.

A 48-as forradalom képe hosszú időn át Jókai képzeletének színes, elragadó és elragadtató képein át jutott el a magyar néphez. A magyar illúziók aranyos számai fonták be a 48-as forradalom rideg valóságát is. Amikor a, kiegészítés után a közvélemény által árulónak bélyegzett Görgei Artúr arra kérte Deák Ferencet, nagy tekintélyével rehabilitálja őt a nemzet előtt a méltatlan vád alól, Deák ezt elutasította. Görgei viselje tovább az árulás vádját, a történelem majd igazságot szolgáltat neki, de a magyar népet nem szabad megingatni abban a hitében, hogy az árulás győzte le és nem az erők túlsúlya.

Ma, két világháború után, az illúziók szétfoszlottak 48 körül is.

Tudjuk, hogy vezérei és katonái emberek voltak és nem félistenek. A magyar forradalom pedig elbukott, mert belső és külső okok miatt érvényesülhetett vele szemben is az erők hatalma. Mégis 1848, ahogy Kossuth és Petőfi annak irányát és lendületét megadták, az egységes magyar nép politikai szabadságának, társadalmi egyenlőségének, gazdasági önállóságának az első hatásos megnyilatkozása, a francia forradalomhoz hasonló sorsdöntő állomás a magyar nemzet történetében.

TÓTH LÁSZLÓ

A CIKLÁMEN-LEÁNY

Ciklámenruhás volt a lány
mint otthon a mizdói völgy.
Ciklámen rúzs volt ajakán
s szemét úgy hordta, mint a törz,
— selyempillák közt rejtve volt
s hüvelyből vont, mint acél
s könnyű szűrással szívemen
kibuggyantott egy cseppnyi vért.

Kis melle tavaszi gyümölcs
s nem látom soha, soha tán,
pedig meghalnék érte én,
csak egyszer csókolná a szám!
(S ciklámen szín van biztosan
a melle édes bimbaján)
s enyésző őszi falevél
színe dereng fel rőt haján...

G. TÓTH LÁSZLÓ

HÉT SZEKFŰVIRÁG

Vörös sikoly a csöndes zöld között:
— a vörös szekfűk égnek: szekfűláng, —
s felettük lángol vérpirosan szánk
mint vörös ívek ég és föld között.
Ó vér, ó élet áldott folyama!
és jelképe, te, szájunk vonala!
ó vér, ó láng, ó szekfű, vérvörös,
síkoltál most, mert a sorsunk közös:
lobbanni, hűnyni, mint az ős parázs
s a végleten közt zúgni, mint darázs
(ó, érezted-e, borzong a virág
a néma éjben s remegnek a fák)
a darázs zúg, mint földi gályarab
míg fehér fogunk villogva harap